

TALABALARDA MA’NAVIY-AXLOQIY KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTIRISHDA JISMONIY TARBIYANING O‘RNI

Xudoyberdiyev Bunyod Abdug‘ofurovich

Yangiqo‘rg‘on tuman 1-son sport maktabi belbog‘li kurash murabbiyi

Annotatsiya: Mazkur maqolada jismoniy madaniyat vositasida talabalarning ma’naviy-axloqiy kompetensiyalarini rivojlantirishning nazariy va pedagogik asoslari tahlil qilinadi. Jismoniy tarbiya jarayonining shaxs kamolotiga, ayniqsa, ma’naviy-axloqiy sifatlarning shakllanishiga ta’siri yoritiladi. Shuningdek, samarali pedagogik yondashuvlar va metodlar bayon etiladi.

Kalit so‘zlar: jismoniy madaniyat, ma’naviy-axloqiy kompetensiya, talaba, tarbiya, pedagogik texnologiya, shaxs rivoji.

ВЛИЯНИЕ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ НА РАЗВИТИЕ ДУХОВНО-ПРАВСТВЕННЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ СТУДЕНТОВ

Худойбердиев Бунёд Абдугофурович

Тренер по поясной борьбе Спортивной школы №1 Янгикурганского
района

Аннотация: В данной статье анализируются теоретические и педагогические основы развития духовно-нравственных компетенций студентов посредством физической культуры. Рассматривается влияние процесса физического воспитания на развитие личности, особенно на формирование духовно-нравственных качеств. Также описываются эффективные педагогические подходы и методы.

Ключевые слова: физическая культура, духовно-нравственная компетенция, студент, воспитание, педагогическая технология, развитие личности.

THE ROLE OF PHYSICAL EDUCATION IN DEVELOPING STUDENTS’ MORAL AND ETHICAL COMPETENCIES

Khudoyberdiev Bunyod Abdugofurovich

Coach of belt wrestling, Sports School No. 1 of Yangikurgan District

Annotation: *This article analyzes the theoretical and pedagogical foundations of developing students’ moral and ethical competencies through physical education. It highlights the impact of the physical education process on personality development, particularly on the formation of moral and ethical qualities. The study also presents effective pedagogical approaches and methods.*

Keywords: *physical education, moral and ethical competence, student, upbringing, pedagogical technology, personal development.*

Kirish. Bugungi globallashuv sharoitida yosh avlodda mustahkam ma’naviy-axloqiy asoslarni shakllantirish jamiyat oldida turgan dolzarb vazifalardan biridir. Talabalar jamiyatning kelajak taraqqiyotini belgilovchi muhim ijtimoiy qatlam hisoblanadi. Shu sababli ularning nafaqat kasbiy, balki ma’naviy-axloqiy kompetensiyalarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Hozirgi kunda yoshlarning ma’naviy salohiyatini oshirish, ularda vatanparvarlik, insonparvarlik, halollik va bag‘rikenglik kabi fazilatlarni shakllantirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Bu borada jismoniy madaniyat va sport muhim pedagogik vosita sifatida xizmat qiladi. Zamonaviy ta’lim tizimida shaxsni har tomonlama rivojlantirish ustuvor vazifa hisoblanadi. Ayniqsa, talabalarning nafaqat bilim darajasi, balki ularning ma’naviy-axloqiy qiyofasini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan, jismoniy madaniyat va sport faoliyati nafaqat sog‘lom turmush tarzini shakllantiradi, balki shaxsning ma’naviy-axloqiy kompetensiyalarini rivojlantirishda ham muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Mazkur tadqiqot mavzusini yoritishda mahalliy va xorijiy olimlarning ilmiy ishlari muhim nazariy-metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi. Avvalo, O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonunida ta’lim tizimining asosiy maqsadi sifatida barkamol shaxsni shakllantirish, uning ma’naviy-axloqiy kamolotini ta’minlash ustuvor vazifa sifatida belgilab berilgan. Ushbu hujjat talabalarda nafaqat bilim va ko‘nikmalarni, balki yuksak axloqiy fazilatlarni shakllantirish zarurligini asoslaydi [1].

I. Karimovning “Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch” asarida ma’naviyat jamiyat taraqqiyotining hal qiluvchi omili sifatida talqin etilib, yoshlar tarbiyasida milliy qadriyatlar va axloqiy mezonlarning o‘rni alohida ta’kidlanadi. Muallif ma’naviy barkamollikni shaxs kamolotining asosiy mezoni sifatida ko‘rsatadi va bu jihat mazkur tadqiqot mavzusi bilan uzviy bog‘liqdir[2].

A. Abdullayevning “Jismoniy tarbiya nazariyasi va metodikasi” asarida jismoniy tarbiyaning nafaqat jismoniy rivojlanishga, balki shaxsning ijtimoiy va ma’naviy shakllanishiga ham ta’siri ilmiy asosda yoritilgan. Muallif jismoniy mashg‘ulotlar orqali intizom, iroda, mas’uliyat kabi sifatlarni rivojlantirish mumkinligini ta’kidlaydi [3].

B. Qodirovning ilmiy ishlarida sportning shaxs tarbiyasidagi o‘rni keng tahlil qilinib, ayniqsa yoshlarning ma’naviy-axloqiy sifatlarini shakllantirishda sport faoliyatining ahamiyati alohida qayd etiladi. U sportni nafaqat sog‘lomlashtiruvchi vosita, balki tarbiyaviy mexanizm sifatida baholaydi [4].

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar bo‘yicha olib borilgan ilmiy tadqiqotlarda esa ta’lim jarayonida innovatsion yondashuvlardan foydalanish, shaxsga yo‘naltirilgan ta’limni tashkil etish va interfaol metodlar orqali talabalarning ma’naviy-axloqiy kompetensiyalarini rivojlantirish imkoniyatlari keng yoritilgan.

Hozirgi globallashtirish davrida yosh avlod ongida barqaror ma'naviy-axloqiy poydevorni shakllantirish jamiyat oldida turgan eng muhim va dolzarb vazifalardan biri sanaladi. Talabalar kelajak jamiyatining tayanchi sifatida e'tirof etilib, ularning ma'naviy-axloqiy kompetensiyasi faqatgina shaxsiy kamolot uchun emas, balki mamlakat taraqqiyoti nuqtai nazaridan ham katta ahamiyat kasb etadi. Shu bilan bir qatorda, ushbu yo'nalishda muayyan muammolar mavjud bo'lib, ularni hal etish uchun samarali va zamonaviy yondashuvlarni ishlab chiqish zarurati yuzaga kelmoqda.

Ayni paytda talabalarning ma'naviy-axloqiy salohiyatini yuksaltirishga qaratilgan turli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev raisligida 2021-yil 19-yanvar kuni ma'naviy-ma'rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish hamda davlat va jamoat tashkilotlari o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlashga bag'ishlangan videokonferensiya tashkil etildi. Unda ta'kidlanganidek, jamiyat hayotining asosi iqtisodiyot bo'lsa, uning ruhi va mazmunini ma'naviyat belgilaydi. Yangi O'zbekistonni bunyod etishda kuchli iqtisodiyot bilan bir qatorda ajdodlar merosi hamda milliy qadriyatlarga tayangan mustahkam ma'naviyat muhim ustun sifatida qaralmoqda [5].

Bundan tashqari, belgilangan yuksak maqsadlarga erishishda milliy g'oyani rivojlantirish muhim kuch manbai ekani alohida qayd etildi. Oliy ta'lim muassasalarida ma'naviy-ma'rifiy faoliyatni tizimli tashkil etish, amalga oshirilayotgan tadbirlar samaradorligini oshirish, yoshlarning intellektual salohiyati, tafakkuri va dunyoqarashini kengaytirish, ularning mafkuraviy immunitetini mustahkamlash, vatanparvarlik ruhida tarbiyalash hamda jamiyat manfaatlariga xizmat qiladigan barkamol avlodni shakllantirishga qaratilgan konsepsiyalarni ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish ishlari izchil davom ettirilmoqda.

Ma’naviy-axloqiy kompetensiya tushunchasi — bu shaxsning jamiyatda qabul qilingan axloqiy me’yorlar, qadriyatlar va ijtimoiy talablar asosida ongli ravishda to’g’ri xulq-atvorni tanlay olish, uni amalda qo’llay olish hamda o’z harakatlariga mas’uliyat bilan yondasha olish qobiliyatidir. Bu tushuncha faqat nazariy bilim emas, balki insonning kundalik hayotdagi amaliy xulqi, qaror qabul qilish jarayoni va ijtimoiy munosabatlarda o’zini tutishida namoyon bo’ladi [6].

Ma’naviy-axloqiy kompetensiyaning asosiy tarkibiy qismlari:

Axloqiy bilimlar — bu shaxsning jamiyatda amal qilinadigan axloqiy me’yorlar, qadriyatlar va xulq-atvor qoidalari haqidagi nazariy tushunchalari va bilimlar majmuasidir. Bu bilimlar insonning nima to’g’ri, nima noto’g’ri ekanligini anglashiga, ongli ravishda xulq-atvorni tanlashiga xizmat qiladi.

Yaxshilik va yomonlikni farqlash — bu shaxsning axloqiy ongida shakllangan eng muhim qobiliyatlardan biri bo’lib, u insonning turli vaziyatlarda to’g’ri va noto’g’ri xatti-harakatlarni ajrata olishi, ongli ravishda to’g’ri yo’lni tanlashi bilan ifodalanadi.

Axloqiy me’yor va qoidalarni bilish — bu shaxsning jamiyatda qabul qilingan xulq-atvor standartlari, odob-axloq talablari va ijtimoiy qadriyatlar tizimini anglab yetishi hamda ularga amal qilish zarurligini tushunishidir. Bu bilimlar insonning kundalik hayotdagi xatti-harakatlarini tartibga soladi.

Jamiyat qadriyatlarini anglash — bu shaxsning o’zi yashayotgan jamiyatda muhim deb hisoblangan ma’naviy, axloqiy, madaniy va ijtimoiy qadriyatlarni tushunishi, ularning mazmunini chuqur anglab yetishi hamda o’z faoliyatida ularga amal qilishi jarayonidir.

Qadriyatlar tizimi — bu shaxsning hayotiy qarashlari, e’tiqodi va xulq-atvorini belgilab beruvchi ma’naviy, axloqiy, ijtimoiy va madaniy qadriyatlarning o’zaro bog’langan majmuasidir. U insonning nima muhim, nima ustuvor ekanligini aniqlab beradi va qaror qabul qilishda yo’naltiruvchi mezon bo’lib xizmat qiladi.

Vatanparvarlik — bu shaxsning o‘z Vataniga bo‘lgan muhabbati, sadoqati, hurmati va uning ravnaqi yo‘lida mas’uliyat bilan faoliyat olib borishga tayyorligidir. U ma’naviy-axloqiy kompetensiyaning muhim tarkibiy qismi bo‘lib, shaxsning fuqarolik pozitsiyasini belgilaydi.

Insonparvarlik — bu insonning boshqa odamlarga nisbatan mehr-oqibatli, hurmatli, adolatli va g‘amxo‘r munosabatda bo‘lishini ifodalovchi ma’naviy-axloqiy sifatdir. U har bir insonning qadri, sha’ni va huquqlarini tan olish hamda ularga amal qilishga asoslanadi.

Halollik va adolat — bu shaxsning ma’naviy-axloqiy qiyofasini belgilovchi eng muhim qadriyatlardan bo‘lib, insonning rostgo‘y, pok, haqqoniy va boshqalarga nisbatan teng munosabatda bo‘lishini ifodalaydi.

Hurmat va bag‘rikenglik — bu shaxsning boshqalarga nisbatan ehtirom, sabr-toqat va tushunish bilan munosabatda bo‘lishini ifodalovchi muhim ma’naviy-axloqiy qadriyatlardir. Ular jamiyatda sog‘lom ijtimoiy muhitni yaratish va mustahkamlashda asosiy omillardan hisoblanadi [7].

Xulosa qilib aytganda, jismoniy madaniyat talabalarning nafaqat jismoniy rivojlanishini, balki ularning ma’naviy-axloqiy kamolotini ta’minlashda muhim omil hisoblanadi. To‘g‘ri tashkil etilgan jismoniy tarbiya jarayoni orqali talabalarda intizom, mas’uliyat, halollik, jamoaviylik kabi muhim kompetensiyalarni shakllantirish mumkin. Shu bois, ta’lim tizimida jismoniy madaniyatning pedagogik imkoniyatlaridan keng foydalanish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1.O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.

2.Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008. – 176 b.

3. Abdullayev A. Jismoniy tarbiya nazariyasi va metodikasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2018. – 320 b.
4. Qodirov B. Shaxs tarbiyasida sportning o‘rni. – Toshkent: Fan, 2019. – 210 b.
5. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021. – 464 b.
6. Sayidahmedov N. Pedagogik mahorat va innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017. – 256 b.
7. Xudoyberdiyev M. Ma’naviy-axloqiy tarbiya asoslari. – Toshkent: Ma’naviyat, 2016. – 240 b.